Schuldenproblematiek bij niet-gedetineerde justitiabelen

Liselot Van Assche[1]

De justitiehuizen werden opgericht in de nasleep van de zaak Dutroux met als doel justitie efficiënter, humaner en toegankelijker te maken en de alternatieve straffen uit te breiden. Sinds de zesde staatshervorming is Vlaanderen – met 14 justitiehuizen onder haar hoede – bevoegd voor de uitvoering van straffen en maatregelen die in de gemeenschap worden uitgevoerd.[2] De justitiehuizen hebben als opdracht om de rechter of het openbaar ministerie te adviseren omtrent de haalbaarheid van alternatieve straffen en bij conflicten die verband houden met kinderen (b.v. verblijfsregeling, ouderlijk gezag, persoonlijk contact, enz.), het ondersteunen en informeren van slachtoffers en de begeleiding en opvolging van justitiabelen. De daderbegeleiding heeft o.a. als doel de kans op recidive te beperken, re-integratie te bevorderen en de door het misdrijf aangerichte schade te herstellen.[3] Het herstellen van deze schade kan een symbolisch herstel zijn, bijvoorbeeld door het uitvoeren van een werkstraf, maar veelal gaat het om een herstel van financiële aard, zoals het betalen van de burgerlijke partijen.

In wat volgt zoomen we vanuit het perspectief van justitieassistenten in op de financiële gevolgen van criminaliteit en bestraffing. We trachten een beeld te schetsen van de aard van de schulden die justitiabelen hebben en we gaan na in welke mate schulden een hypotheek leggen op de verdere re-integratie. Tegelijkertijd staan we ook stil bij het slachtofferperspectief en de vraag welke rol een justitieassistent daderbegeleiding[4] al dan niet kan opnemen bij de afbetaling van de burgerlijke partijen.

De begeleiding van daders bestaat uit de combinatie van enerzijds het toezicht op de (door rechters of andere bevoegde instanties) opgelegde voorwaarden en anderzijds het begeleiden en ondersteunen van justitiabelen bij hun re-integratie. In de dagdagelijkse praktijk zien we dat veel van de justitiabelen geconfronteerd worden met een complexe schuldenproblematiek. Bovendien interfereert een hoge schuldenberg vaak met de andere levensgebieden zoals wonen, werken en relaties waardoor re-integratie-inspanningen soms terug teniet gedaan worden.[5]

Daar waar we als justitieassistenten re-integratie als ultieme doel voor ogen hebben, rijst dus tegelijkertijd de vraag in welke mate de schuldenberg justitiabelen belemmert om zich te re-integreren of zelfs terugduwt richting criminaliteit. Bovendien worden hiermee de tegengestelde belangen van daders en slachtoffers nog eens scherp gesteld. Het recht van slachtoffers om vergoed te worden voor de schade van het misdrijf botst vaak op het onvermogen van de dader om hieraan tegemoet te komen en inherent hieraan de mogelijkheid om zich te re-integreren en recidive te beperken. Daarenboven vraagt het opvolgen van justitiabelen met een complexe schuldenproblematiek een specifieke financiële expertise waarbij justitieassistenten een extra nood aan ondersteuning ervaren. Vooral in dossiers waar de deuren van de gespecialiseerde hulpverlening gesloten blijven omwille van o.a. wachtlijsten, gebrek aan motivatie, juridische onmogelijkheid, enz. staan justitieassistenten er alleen voor om de financiële jungle samen met de justitiabele te bedwingen.

---

1 Agentschap Justitie en Handhaving: 'Netwerkbeheerder West-Vlaanderen' en voormalig 'justitieassistente daderbegeleiding'.

2 Z. DEMIR, *Beleidsnota 2019-2024. Justitie en Handhaving*, 8 november 2019, *Parl.St.* Vl.Parl. 2019-2020, nr. 137/1; Art. 5, §1, III Bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, *BS* 15 augustus 1980, ingevoegd door de Bijzondere wet van 6 januari 2014 met betrekking tot de Zesde Staatshervorming, *BS* 31 januari 2014.

3 Art. 4, 3°, 4° en 5° Decreet van 26 april 2019 houdende de justitiehuizen en de juridische eerstelijnsbijstand, *BS* 17 juni 2019.

4 Onder justitieassistenten daderbegeleiding verstaan we justitieassistenten die justitiabelen opvolgen met volgende justitiële statuten: vrijheid onder voorwaarden, (autonome) probatie, voorlopige invrijheidstelling, beperkte detentie, elektronisch toezicht (als autonome straf), voorwaardelijke invrijheidstelling, ter beschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank en invrijheidstelling op proef.

5 N. JUNGMANN, A. MENGER, M. ANDERSON en D. STAM, *Gevangen in schuld: over de uitzichtloze schuldsituaties van cliënten in de verslavingsreclassering*, Utrecht, Hogeschool Utrecht, 2014, 9.

Immers, werken met justitiabelen met een complexe schuldenproblematiek betekent vaak werken met een maatschappelijk kwetsbare populatie die weinig te verliezen heeft en hierdoor ook een gebrekkige motivatie toont om een gespecialiseerde financiële begeleiding te volgen, zelfs niet wanneer justitie hen hiertoe verplicht. De vaak lange wachtlijsten voor budgetbegeleiding of -beheer zorgen er bovendien voor dat mensen die wel gemotiveerd zijn meer begeleidingskansen krijgen. Hierdoor vallen de meest kwetsbare justitiabelen uit de boot. Wat betreft het systeem van collectieve schuldenregeling, zijn er daarenboven een aantal juridische criteria die de toegang tot het systeem beperken. Bijvoorbeeld wanneer er onvoldoende inkomsten zijn in verhouding tot de vaste kosten. Of wanneer een justitiabele enkel schulden (onder andere voortvloeiend uit gerechtskosten of terugvorderingen van het Schadefonds) heeft aan het kantoor niet-fiscale invorderingen van de Federale Overheidsdienst Financiën, de zogenaamde ontvangkantoren 'penale boeten'.[6]

Aard van de schuldenproblematiek bij justitiabelen

Wanneer we een blik werpen op de dossiers daderbegeleiding binnen het justitiehuis Brugge, zien we dat ongeveer 10% van deze dossiers[7] een voorwaarde tot het volgen van een financiële begeleiding heeft. De ervaring leert ons evenwel dat deze schatting slechts het topje van de (schulden)ijsberg vormt.

Heel wat justitiabelen kampen met een brede schuldenproblematiek die verder reikt dan enkel schulden die voortvloeien uit de veroordelingen die ze opliepen. Naast de schuld aan de burgerlijke partijen en aan de zogenaamde ontvangkantoren 'penale boeten', hebben justitiabelen vaak ook achterstallige facturen bij Dienst voor Alimentatie Invordering (DAVO)[8], bij energie- en telecombedrijven, alsook huurschulden. Het huidige economische klimaat met hoge energieprijzen en inflatie zal wellicht voor nog meer financiële druk zorgen. Daarbij komen bovenop de oorspronkelijke schuld vaak nog grote bedragen aan interesten, o.a. omdat men tijdens detentie niet in de mogelijkheid is om deze schulden af te betalen. Kosten veroorzaakt door bijvoorbeeld incassobureaus, gerechtsdeurwaarders, enz. lopen snel op.

Wanneer we – vanuit het perspectief van een justitieassistent daderbegeleiding – inzoomen op deze diversiteit aan schulden, kunnen we drie grote schuldeisers uitfilteren die er ons inziens toe bijdragen dat de kans stijgt dat justitiabelen in een financieel uitzichtloze situatie belanden. We verwijzen hierbij in eerste instantie naar **DAVO**, die als dienst de mogelijkheid heeft om een volledig loonbeslag uit te voeren. Daarnaast leert de ervaring dat **ontvangkantoren 'penale boeten'** de voorbije jaren met hun inningsbeleid een zeer assertieve koers zijn gaan varen die niet openstaat voor maatwerk. Als reden hiervoor zien we de gewijzigde invorderingsstrategie van de FOD Financiën. In 2014 wees het Rekenhof in haar rapport op de ongelijke behandeling van belastingplichtigen ten gevolge van het ontbreken van administratieve normen om afbetalingsplannen toe te kennen. Onder andere naar aanleiding van deze opmerking onderging de Algemene Administratie van de Inning en de Invordering (AAII) een grondige reorganisatie waarbij ook de invorderingsstrategie werd bijgestuurd: efficiëntie en doeltreffendheid worden vooropgesteld.[9]

De **burgerlijke partij** tenslotte vormt – in geval van ernstige delicten met hoge schadevergoedingen – een derde grote schuldeiser die de kans op een uitzichtloze financiële situatie verhoogt. We dienen evenwel aan te stippen dat dossiers met hoge schadevergoedingen ten gevolge van ernstige delicten, eerder een beperkt aandeel vormen binnen de dossiers met complexe schuldenproblematieken, maar wanneer justitiabelen veroordeeld werden tot grote schadevergoedingen, stijgt de kans dat hun financiële draagkracht onder druk komt te staan.

Het kampen met een complexe schuldenproblematiek betekent ook dat justitiabelen er niet in slagen om het kluwen van de gemaakte schulden te ontwarren. In veel gevallen weet men niet meer waar, wanneer en welke schulden men gemaakt heeft, noch beschikt men over de vaardigheden om het schuldenplaatje helder te krijgen. Bovendien hebben we binnen de daderbegeleiding vaak te maken met een kwetsbaar doelpubliek met weinig draagkracht voor wie de afbetaling van schulden veelal geen prioriteit vormt. Velen onder hen

6 Het kantoor niet-fiscale invorderingen van de Federale Overheidsdienst Financiën, de zogenaamde ontvangkantoren 'penale boeten' staat o.a. in voor de invordering van gerechtskosten, verbeurdverklaringen alsook voor de terugvordering van de financiële hulp die door het slachtofferfonds werd uitgekeerd.

7 Dit verwijst naar alle dossiers daderbegeleiding binnen het justitiehuis Brugge: vrijheid onder voorwaarden, (autonome) probatie, voorlopige invrijheidstelling, beperkte detentie, elektronisch toezicht (als autonome straf), voorwaardelijke invrijheidstelling, ter beschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank en invrijheidstelling op proef.

8 Wanneer onderhoudsgelden niet betaald worden, kan de Dienst voor Alimentatie Invordering (DAVO) het maandelijks onderhoudsgeld bij de onderhoudsplichtige invorderen. Daarnaast is het mogelijk dat DAVO voorschotten op het maandelijks onderhoudsgeld betaalt aan de gerechtigde.

9 DE FEDERALE OMBUDSMAN, *Onderzoeksverslag Fiscale schulden. De invorderingsstrategie van de FOD Financiën*, Brussel, Centrale drukkerij van de Kamer van volksvertegenwoordigers, 2019, 20.

hebben dan ook de neiging om hun schuldenproblematiek te negeren om er niet mee geconfronteerd te worden.

Ook voor justitieassistenten vormt het vaak een onmogelijke opdracht om – zonder gespecialiseerde hulpverlening aan de zijlijn – een correct zicht te krijgen op de schuldenberg. Enerzijds omdat er vaak heel diverse (onbekende) schulden zijn. Anderzijds vergt het werken met financiële problematieken een zeer specifieke kennis en expertise. Bovendien kan de vraag gesteld worden of het de rol is van de justitieassistent om het financiële kluwen in dergelijke dossiers te ontwarren, zeker in dossiers waar de hulpverlening omwille van diverse redenen (motivatie, wachtlijsten, enz.), haar deuren gesloten houdt voor deze justitiabelen. Een groter aanbod aan gespecialiseerde financiële hulpverlening dat eveneens toegankelijk is voor de minder gemotiveerde justitiecliënt zou o.i. de justitieassistent kunnen ondersteunen in diens begeleidingswerk.

Justitiële schulden: boetedoening versus re-integratie

De schuldenproblematiek van justitiabelen is – zoals hierboven geschetst – veelal breder dan enkel de justitiële schulden. Omdat deze justitiële schulden meer op de voorgrond komen in het kader van ons werk als justitieassistent, gaan we dieper in op deze schulden.

In eerste instantie staan we stil bij de schulden voortkomend uit gerechtskosten, verbeurdverklaringen, het slachtofferfonds, enz. die ingevorderd worden door de kantoren niet-fiscale invorderingen van de Federale Overheidsdienst Financiën. De betaling van deze schulden maakt deel uit van de consequenties van het plegen van een misdrijf. Als justitieassistent ondersteunen en sturen we justitiabelen bij het betalen van deze schulden.

Maar waar we gevoelsmatig in eerste instantie van de overheid een begripsvolle houding zouden verwachten - vanuit de idee van re-integratie en zorg voor kwetsbare groepen - zien we dat het net die overheid is die op een rigide manier schulden gaat innen bij haar burgers. We verwijzen hierbij naar de ontvangkantoren voor penale boeten die – zoals hoger vermeld – de laatste jaren een zeer assertief inningsbeleid voeren. Maar ook DAVO komt in beeld aangezien deze dienst de mogelijkheid heeft om schulden via loonbeslag terug te vorderen zonder dat er een wettelijke minimumgrens voorzien is en dus het volledige loon kan opgevorderd worden.

De keuze van de overheid om in te zetten op een assertief inningsbeleid heeft niet enkel gevolgen voor de justitiabele an sich. Het rigide inningsbeleid heeft vaak het ongewenste neveneffect dat de eigenlijke slachtoffers en nabestaanden in de kou blijven staan. Immers, na de invordering door de overheid via gerechtsdeurwaarders, rest er de justitiabele vaak geen financiële ruimte meer om daarnaast ook de slachtoffers te vergoeden. Op deze manier schuift de overheid zichzelf – soms moreel ten onrechte – naar voor als prioritaire schuldeiser. Meer zelfs, wanneer de justitiabele kan genieten van de gunst van een collectieve schuldenregeling én er op deze manier toch een zeker zicht is om uit de eindeloze tunnel van schulden te geraken, dan is het zo dat een aantal schulden wordt opgenomen als 'niet-kwijtscheldbaar'. Het gaat onder meer om schulden aan DAVO, penale boeten[10] en schulden in het kader van een misdrijf waarbij lichamelijk schade werd veroorzaakt.[11] Dit betekent dat na afloop van de collectieve schuldenregeling deze schulden blijven openstaan. Maar het impliceert tegelijkertijd dat de overheid zich op dat moment terug op de voorgrond kan zetten als prioritaire schuldeiser ten nadele van de eigenlijke slachtoffers van een misdrijf.

Zoals hoger beschreven is het assertief inningsbeleid een gevolg van de reorganisatie van de Algemene Administratie van de Inning en Invordering (AAII) waarbij gekozen werd voor een gewijzigde invorderingsstrategie. Er wordt voortaan prioriteit gegeven aan recente schulden met als doel deze binnen de twaalf maanden in te vorderen. Statistische gegevens tonen immers dat invordering doeltreffender is wanneer deze zo kort mogelijk volgt op de vervaldatum. Om tegemoet te komen aan de doelgerichte en efficiënte invordering wordt tevens gebruik gemaakt van dataminingmodellen om de solvabiliteit van de burgers met schulden te evalueren. Elke schuldenaar krijgt een score toegewezen die zijn solvabiliteitsprofiel over een periode van 12 maanden bepaalt.[12] In de praktijk zien we dat deze invorderingsstrategie ertoe leidt dat justitiabelen vaak grote bedragen dienen af te betalen (soms bovenop de andere lopende betalingen). De gewijzigde invorderingsaanpak werd aan de kaak gesteld door de federale Ombudsman. Deze stelt in zijn onderzoeksverslag dat "*de spreiding van de betalingen weigeren terwijl de schuldenaar kan aantonen dat zijn niet-samendrukbare kosten hoger zijn dan zijn betalingscapaciteit die forfaitair wordt vastgesteld, niet redelijk en niet evenredig is met het beoogde doel.*"[13] Verder stelt de federale Ombudsman dat er verschillende interpretaties gegeven worden aan de notie "bijzondere omstandigheden" die toelaten om af te wijken van de geijkte afbetalingsstrategie. Sommigen hanteren een brede

10 Cass. 21 november 2016, S.16.0001.N.

11 Art. 1675/13, §3, Burgerlijk Wetboek.

12 DE FEDERALE OMBUDSMAN, *op. cit.*, 20.

13 DE FEDERALE OMBUDSMAN, *op. cit.*, 28.

benadering en houden rekening met de werkelijke onkosten (huur, leningen, enz.), anderen beperken zich tot uitzonderlijke omstandigheden zoals ziekte en jobverlies.[14]

Naast de schulden aan de ontvangkantoren 'penale boeten', vormt de schuld aan de burgerlijke partij een tweede belangrijke schuld in het kader van de justitiële begeleiding. Het belang hiervan situeert zich niet enkel op financieel vlak. Immers, de schuld aan de burgerlijke partij heeft ook een symbolische, morele waarde binnen de daderbegeleiding. Door het afbetalen van de burgerlijke partij herstelt de dader de aangerichte financiële schade. Het is ook een vorm van boetedoening. Daarnaast is het ook een manier om na te gaan in welke mate de dader bereid is om verantwoordelijkheid op te nemen voor zijn daden en vormt het een maatstaf voor empathie en inzicht in de gepleegde feiten, wat dan weer recidive beperkend kan werken.

In het kader van de wet op de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf[15] kan de strafuitvoeringsrechtbank aan een veroordeelde een strafuitvoeringsmodaliteit (zoals voorwaardelijke invrijheidsstelling) toekennen voor zover er geen tegenaanwijzingen bestaan. Aan deze tegenaanwijzingen kan door het opleggen van bijzondere voorwaarden tegemoet gekomen worden. Een gebrek aan inspanning om de burgerlijke partij te vergoeden vormt een wettelijke tegenaanwijzing.[16] Dit betekent concreet dat de afbetaling van de burgerlijke partij zeer vaak wordt opgenomen in de bijzondere voorwaarden bij het toekennen van een strafuitvoeringsmodaliteit.

Justitieassistenten slachtofferonthaal stellen vast dat op het moment dat een dader een eerste maal verschijnt voor de strafuitvoeringsrechtbank met het oog op het bekomen van een strafuitvoeringsmodaliteit, het vaak dan ook de eerste keer is dat slachtoffers kunnen verwoorden dat ze tot dan toe geen enkele schadevergoeding mochten ontvangen van de dader. In dergelijke gevallen informeert de dienst slachtofferonthaal veelal de strafuitvoeringsrechtbank dat de dader geen inspanningen deed om het slachtoffer te vergoeden. Ondanks het feit dat het gebrek aan inspanning om de burgerlijke partij te vergoeden een wettelijke tegenindicatie vormt om een strafuitvoeringsmodaliteit te bekomen, hebben slachtoffers vaak de indruk dat de strafuitvoeringsrechtbank hier weinig rekening mee houdt bij het toekennen van een modaliteit. Ook hier zien we terug de tegengestelde belangen tussen daders en slachtoffers scherp gesteld. Met name justitiabelen kansen bieden om zich te re-integreren tegenover boetedoening en herstel van de aangerichte schade. Dit terwijl deze ons inziens ogenschijnlijk tegengestelde belangen, au fond éénzelfde doel hebben, met name recidive beperken.

Verder is het voor sommige slachtoffers problematisch wanneer een dader wordt toegelaten tot de collectieve schuldenregeling. Het dwingt hen immers in de ongemakkelijke positie om 'gedwongen' mee te stappen in deze minnelijke aanzuiveringsregeling. Dit betekent in veel gevallen dat slachtoffers slechts zeer kleine bedragen uitbetaald zien tijdens de procedure van collectieve schuldenregeling. Daarnaast vormt de betaling van de burgerlijke partij voor vele slachtoffers veeleer een principiële kwestie, met name de erkenning van het slachtofferschap.

In het spanningsveld 'boetedoening versus re-integratie' is het belangrijk om onze schijnwerpers ook even te richten op het belang van zowel de rechtsbijstandsverzekering als het Schadefonds.[17] Beiden (bij voorkeur in combinatie met elkaar) kunnen slachtoffers een heel eind vooruit helpen bij hun streven naar een billijke schadevergoeding. Op deze manier wordt het slachtofferperspectief alsnog mee vorm gegeven wanneer de dader hiertoe geen of onvoldoende initiatief neemt.

Een rechtsbijstandsverzekering is vaak gekoppeld aan een familiale verzekering, maar veel mensen weten niet dat ze voor rechtsbijstand verzekerd zijn. De dekking hoeft niet te stoppen wanneer de zaak gepleit is, ook voor de tenuitvoerlegging en de kosten van betekening, kan men vaak beroep doen op deze verzekering. Bovendien is er doorgaans ook een clausule 'onvermogen van de aansprakelijke' voorzien. Wanneer de dader onvermogend blijkt te zijn, kan er op basis van deze clausule alsnog voorzien worden in betaling van (een deel van) de schadevergoeding.

Wat betreft het Schadefonds is het aangewezen om tijdig een verzoek tot financiële hulp in te dienen wanneer er ernstige schade is en de dader betaalt niet of slechts met mondjesmaat af. Dit geldt ook wanneer de dader langdurig gedetineerd is. Hierbij geldt dus de vereiste dat de dader onvermogend is.

14 DE FEDERALE OMBUDSMAN, *op. cit.*, 30.

15 Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006 (hierna: WERV).

16 Art. 28, §2, 4°, en art 47, §2, 4° WERV: "De door de veroordeelde geleverde inspanningen om de burgerlijke partij te vergoeden, rekening houdend met de vermogenssituatie van de veroordeelde zoals die door zijn toedoen is gewijzigd sinds het plegen van de feiten waarvoor hij veroordeeld is".

17 Wat het Schadefonds betreft, dient een onderscheid gemaakt te worden tussen de Commissie voor financiële hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden (die zittingen houdt, de beslissingen neemt en een eigen secretariaat heeft) en de FOD Financiën die uitbetaalt en desgevallend kan beslissen om terug te vorderen van de dader.

Willen we boetedoening en re-integratie op elkaar afstemmen, dan moeten we durven creatief en herstelgericht te denken. In die zin kunnen we ons de vraag stellen of een terugvordering van de toegekende financiële hulp door de FOD Financiën steeds een meerwaarde vormt. Met andere woorden kan het een piste zijn om geval per geval te bekijken en niet alleen rekening te houden met de solvabiliteit van de dader, maar ook met de inspanningen die hij levert om zich terug te integreren in de maatschappij? Zou er in dergelijke gevallen niet sneller kunnen beslist worden om niet terug te vorderen? In tijden van budgettaire schaarste, is dit waarschijnlijk een weinig populair en realistisch idee, maar het loont op zijn minst de moeite om er eens bij stil te staan.

Rol van de justitieassistent in het kader van de afbetaling van de burgerlijke partij

Naast de beleving van slachtoffers omtrent de betaling van de schadevergoeding, stelt zich nog een tweede probleem, met name de vraag naar rolafbakening van de diverse partijen op vlak van vergoeding van de slachtoffers en afbetalingen door de dader. Met andere woorden: wie draagt de verantwoordelijkheid om toe te zien op de afbetaling van de schadevergoeding wanneer dit als voorwaarde is opgenomen? Strafuitvoeringsrechtbanken kijken vaak in de richting van de advocaat van de slachtoffers om stappen te zetten tot inning, terwijl slachtoffers net hun hoop stellen op de rechtbank om de dader op zijn verantwoordelijkheid aan te spreken. Maar ook voor justitieassistenten slachtofferonthaal én justitieassistenten daderbegeleiding is het vaak niet duidelijk waar de grens ligt.

Vanuit het standpunt van de daderbegeleiding wordt – omwille van deontologische redenen – vermeden om rechtstreeks contact op te nemen met de slachtoffers. Dit brengt een aantal hinderpalen met zich mee bij het opvolgen van de afbetaling aan de burgerlijke partijen. De justitieassistent kan nagaan of de justitiabele afbetalingen doet. Maar, deze controle kan slechts voor de duur van de proefperiode, terwijl betalingen mogelijks over een zeer lange periode kunnen gespreid zijn. Verder gebeurt het vaak dat daders aangeven al betalingen te hebben verricht, zonder te weten hoeveel. En wat doen we wanneer het slachtoffer een tegemoetkoming kreeg van het Schadefonds of van de verzekeraar? Veelal gaat het dan om een forfaitair bedrag waardoor we niet weten welke bedragen er nog verschuldigd zijn aan het slachtoffer. In deze gevallen kan een justitieassistent daderbegeleiding geen contact opnemen met het slachtoffer om na te gaan welke bedragen er nog verschuldigd zijn. Ten slotte dienen, naast de door de rechter toegekende bedragen, ook de vergoedende en de gerechtelijke interesten in rekening gebracht te worden.

Met andere woorden, om te weten welk bedrag de dader precies verschuldigd is aan het slachtoffer, zijn dus heel wat bijkomende gegevens vereist. Als justitieassistent daderbegeleiding is het dus bijna een onmogelijke opdracht om dit alles na te gaan. Schadeberekening en -afhandeling kan eenvoudig zijn, maar het is vaak ook bijzonder complex (bv. bij langdurige arbeidsongeschiktheid, of blijvende schade die nog niet geconsolideerd is, berekening interesten, enz.). In de ideale wereld is het aangewezen dat de advocaten van dader en slachtoffer onderling afstemmen met het oog op de afhandeling. Maar wat als dader en/of slachtoffer geen raadsman (meer) hebben? Of wanneer de dader geen raadsman heeft, maar het slachtoffer wel of omgekeerd? In welke mate wordt het contact opnemen met de andere partij en het opmaken van een afbetalingsplan dan een taak van de justitieassistent? En aan welke burgerlijke partij geeft men voorrang als er meerdere slachtoffers zijn? Justitiabelen beschikken immers vaak niet over de middelen om beroep te doen op een advocaat. Ook al hebben ze een job, vaak hebben ze slechts een beperkt inkomen (maar dan wel net weer te hoog om beroep te doen op een pro deo advocaat). Verder hebben ze naast de schuld aan de burgerlijke partij vaak ook nog andere schulden of schulden aan hun advocaat, waardoor een tussenkomst van een raadsman geen optie is. Hoewel de strafuitvoeringsrechtbanken soms expliciet naar de raadsman wijzen om deze voorwaarde te vervullen, leert de ervaring dat deze veelal geen actie hieromtrent ondernemen. Omgekeerd rijst eveneens de vraag of het de verantwoordelijkheid is van slachtoffers om een advocaat onder de arm te nemen (en de kosten hiervoor op te hoesten) om de schadevergoeding te bekomen waar ze recht op hebben. Op deze manier werken we o.i. secundaire victimisering in de hand.

Vanuit mijn persoonlijke ervaring ben ik de mening toegedaan dat we als justitieassistenten daderbegeleiding wel degelijk een verantwoordelijkheid hebben om justitiabelen te ondersteunen en te sturen bij het afbetalen van de burgerlijke partijen (door bijvoorbeeld een overzicht op te stellen). Immers, op deze manier helpen we hen bij de verdere invulling van hun voorwaarden. Net zoals wij justitiabelen helpen bij de zoektocht naar werk, naar huisvesting, enz. vormt de afbetaling van de burgerlijke partijen voor ons als justitieassistent een voorwaarde die we helpen invullen samen met de justitiabele. Dit niet alleen ter controle van de opgelegde voorwaarden, maar ook vanuit slachtofferperspectief. Met andere woorden de discussie handelt hier niet zozeer over de vraag of we als justitieassistent een verantwoordelijkheid hebben naar opvolging van de afbetaling van de burgerlijke partijen, maar wel over hoever deze verantwoordelijkheid dan wel reikt. Het is immers niet de taak van een justitieassistent om in detail te berekenen welke de (nog) verschuldigde schadevergoeding is, zeker in complexe dossiers met zware schade. Enkel van de respectievelijke raadsmannen kan verwacht worden dat ze een correcte inschatting maken. Wanneer er evenwel geen raadsman

(meer) optreedt, rijzen er opnieuw moeilijkheden.

Concluderend kunnen we stellen dat de opvolging van de afbetaling van de burgerlijke partij wel degelijk een taak van de justitieassistent vormt, maar de discussie zich veeleer afspeelt omtrent hoever de verantwoordelijkheid in deze reikt. In de praktijk zorgt dit voor heel wat onduidelijkheid waardoor slachtoffers mogelijks in de koude blijven staan.

Verjaring van de bij vonnis toegekende schadevergoeding

Casus 1: dader veroordeeld tot 30 jaar opsluiting wegens 'dubbele doodslag'.

Aan de verschillende burgerlijke partijen dient betrokkene in totaal ongeveer 150.000 € schadevergoeding te betalen. Wanneer de dader vervroegd wordt vrijgesteld via een strafuitvoeringsmodaliteit, toont hij zich bereid om zijn verantwoordelijkheid op te nemen en de slachtoffers te vergoeden. Omwille van de grote schadevergoeding wordt de procedure tot collectieve schuldenregeling opgestart. In het kader van het opstellen van de aanzuiveringsregeling laat de schuldbemiddelaar aan de slachtoffers weten dat ze niet in aanmerking komen voor betaling van de schadevergoeding omdat de verjaringstermijn werd overschreden.

Casus 2: dader veroordeeld tot 28 jaar opsluiting wegens doodslag.

Aan de verschillende burgerlijke partijen dient de dader in totaal ongeveer 89.000 € schadevergoeding te betalen. Aangezien hij momenteel nog gedetineerd is, wordt via tussenkomst van de dienst slachtofferonthaal een gerechtsdeurwaarder gecontacteerd om de verjaring te stuiten. Een tussenkomst van de gerechtsdeurwaarder zou de burgerlijke partijen ongeveer 300 € kosten. Dit bedrag vormt voor de slachtoffers een struikelblok. Ze zijn er immers van overtuigd dat de dader nooit zal werken, noch dat hij persoonlijke bezittingen had. De slachtoffers voelen zich in de steek gelaten door justitie en besluiten om geen stuiting van de verjaringstermijn te doen.

Juridisch gezien verjaart de vordering tot uitvoering van een vonnis tien jaar na het uitspreken ervan.[18] Dit geldt dus ook voor vonnissen waarin de dader veroordeeld werd tot het betalen van een schadevergoeding. Deze verjaring kan gestuit worden. Dezelfde termijn begint dan opnieuw te lopen. Stuitingsdaden zijn de erkenning van de aanspraak, bv. door vrijwillige (af)betaling; of de tussenkomst van een gerechtsdeurwaarder (de betekening van een bevel tot betaling, een uitvoerend of bewarend beslag).

Het is dus van belang om, indien nodig, er voor te zorgen dat de verjaring tijdig gestuit wordt.[19] Bij een onwillige dader is de beste manier hiertoe het vonnis laten (her)betekenen, of een bevel tot betaling betekenen. Gelet op de complexiteit, en de verschillende mogelijke hypotheses, is het in een concreet dossier van belang een raadsman te raadplegen die kan nagaan of er desgevallend nog stappen kunnen gezet worden (bv. het inschakelen van een gerechtsdeurwaarder).

Daders van ernstige delicten met hoge schadevergoedingen zitten veelal een lange detentie uit, die de tien jaar overschrijdt. Wanneer het slachtoffer in dergelijke situaties geen initiatief neemt, loopt men het risico dat de schadevergoeding verjaart. Bovendien gaan sommige slachtoffers er in deze situatie vanuit dat de dader – omwille van zijn detentie en het ontbreken van inkomsten – niet kan starten met de betaling van de burgerlijke partij. Ook durft men in dergelijke situaties geen contact opnemen met de dader of zijn raadsman.

Het initiatief om de verjaring te stuiten ligt bij het slachtoffer. Deze dient hiervoor ook de kosten op te hoesten, terwijl nochtans via vonnis een schadevergoeding werd toegekend. Veel slachtoffers voelen zich op deze manier in de steek gelaten door justitie. Omgekeerd rijst voor justitieassistenten daderbegeleiding de vraag in welke mate zij hun justitiabele dienen aan te manen om de voorwaarde tot afbetaling van de burgerlijke partij na te komen wanneer de verjaringstermijn overschreden lijkt te zijn.

We stellen evenwel vast dat zowel professionelen (advocaten, magistraten, justitieassistenten,…), als daders en slachtoffers onvoldoende rekening houden met deze verjaring en de mogelijkheid om ze te stuiten. Dit leidt in de praktijk tot een aantal schrijnende situaties, zoals geïllustreerd in de casussen.

De invloed van schulden op recidive

In het kader van de daderbegeleiding hebben justitieassistenten de betrachting om recidive te verminderen en de kans op maatschappelijke re-integratie te bevorderen. De vraag rijst in welke mate het hebben van schulden de kans op recidive doet stijgen en bijgevolg de re-integratie belemmert. Inherent hieraan ligt de vraag voor in hoeverre we als justitieassistent dienen in te zetten op de schuldenproblematiek van justitiabelen.

In de dagdagelijkse praktijk zien we als justitieassistent dat er – al dan niet rechtstreeks – een verband is tussen de schuldenproblematiek en de kans op recidive. We verwijzen hierbij naar de verschillende levensdomeinen.

Huisvesting

Casus: justitiabele werd veroordeeld voor diverse verkeersmisdrijven.

18 Zie art. 2262bis, § 1, eerste lid, Burgerlijk Wetboek. Vroeger, voor de verjaringswet van 10 juni 1998, was de verjaringstermijn 30 jaar.

19 Stuiting betekent dat de lopende verjaringstermijn (van bijvoorbeeld een straf of schadevergoeding) wordt stopgezet en dat een nieuwe verjaringstermijn begint te lopen die even lang is als de oorspronkelijke verjaringstermijn.

Betrokkene werd voorwaardelijk vrijgesteld met de voorwaarde om in te stappen in het systeem van een collectieve schuldenregeling. Hij verblijft op het adres van zijn ouders, maar kan er zich niet domiciliëren omwille van de hoge schuldenlast. Hij doet een aanvraag tot collectieve schuldenregeling, maar dit wordt geweigerd omdat hij geen domicilie-adres heeft. Omwille van zijn schuldenlast, kan hij zich geen eigen woonst permitteren. Er is dus sprake van een vicieuze cirkel… Hoge schuldenlast, geen middelen voor huisvesting waardoor ook geen toegang tot het systeem van collectieve schuldenregeling.

Justitiabelen met financiële problemen hebben het vaak moeilijk om huisvesting te vinden op de private huurmarkt. Naast de stempel van het justitieel verleden, hebben ze onvoldoende financiële draagkracht om een huurwaarborg bijeen te sparen, laat staan om maandelijks stipt de huur te betalen. Bovendien verhoogt het vaak wisselen van woonomgeving de kans dat iemand in sociaal isolement terechtkomt (en ook dat heeft een uitwerking op het recidiverisico: zie verder).[20] We zouden kunnen stellen dat het hebben van een vaste verblijfplaats, stabiliteit op andere levensdomeinen met zich meebrengt en op deze manier een gunstige invloed kan hebben op het vermijden van herval. In die zin kan het aanpakken van de schuldenproblematiek ons inziens een positieve impact hebben op recidive.

Tewerkstelling

Casus: dader werd veroordeeld voor feiten van oplichting en misbruik van vertrouwen

Betrokkene heeft een enkelband en wordt opgevolgd door het justitiehuis. Hij is aan de slag als bouwarbeider en verdient maandelijks ongeveer 2.060 €. Hij ziet zijn inkomsten evenwel gereduceerd omwille van een loonbeslag door DAVO (ten bedrage van 1.160 €) omwille van achterstallige onderhoudsgelden. Naast de schuld aan DAVO heeft betrokkene nog heel wat bijkomende schulden die voortvloeien uit zijn oplichtingsfeiten, alsook uit een faillissement. Hij wordt door zijn werkgever omschreven als een harde werker, maar hij is bovengemiddeld vaak ziek. Zijn werkgever heeft hierdoor het gevoel dat hij niet op 'zijn knecht' kan rekenen. Na verloop van tijd rijst het vermoeden dat betrokkene tijdens zijn ziekteverlof in het zwart gaat bijklussen. Immers, met het beperkte officiële loon dat hij overhoudt na loonbeslag, heeft betrokkene slechts een zeer beperkt inkomen.

Onderzoek wijst uit dat er een verband is tussen werkloosheid, een gebrekkige opleiding (en zinvolle dagbesteding) en de kans op recidive.[21] Het hebben van een grote schuldenproblematiek beïnvloedt de motivatie om te werken op negatieve wijze. Enerzijds omdat werken financieel weinig oplevert, onder andere omwille van inbeslagname, budgetbeheer, collectieve schuldenregeling. Anderzijds omdat de schuldenberg vaak niet snel vermindert, onder andere door de lopende interesten. In dergelijke situaties is het soms eenvoudiger om te kiezen voor de weg van het snelle geldgewin via illegale activiteiten zoals dealen, zwartwerk, auto's verhandelen, tweedehands spullen verkopen, enz. Dit staat dan weer een legale en constructieve aanpak van de schuldenproblematiek in de weg waardoor mensen in een vicieuze schuldencirkel terecht komen.

Sociaal netwerk

Casus: justitiabele zit een gevangenisstraf uit wegens diverse misdrijven gelinkt aan zijn drugverslaving: diefstallen, slagen en verwondingen, verkoop, enz.

Betrokkene werd voorwaardelijke vrijgesteld met de voorwaarde te gaan inwonen in een gehuurde flat. De strafuitvoeringsrechtbank verwacht in principe dat justitiabelen verblijven waar ze gedomicilieerd zijn. Betrokkene heeft een goede band met zijn ouders en is ook veel aanwezig op hun adres. Hij geeft aan dat hij zich bij zijn ouders als het ware in een 'veilige cocon ver van het drugsmilieu' voelt. Ook de justitieassistent ziet het verblijf bij zijn ouders als een positief gegeven. Het biedt sociale controle en tevens positieve sociale relaties, wat aanzien wordt als protectieve factoren tegen herval. Betrokkene kan zich echter niet domiciliëren op het adres van zijn ouders gezien zijn hoge schuldenlast. Hierdoor is hij enerzijds niet in orde met zijn voorwaarden die hem voorschrijven om te verblijven op het adres waar hij gedomicilieerd is. Anderzijds betaalt betrokkene maandelijks huur voor een flat waar hij niet woont. Hierdoor 'verliest' hij maandelijks 600 € die hij niet kan gebruiken om zijn schulden af te lossen.

Justitiabelen met schulden en hun gezin belanden vaak in een situatie van sociaal isolement, want wie schulden heeft, heeft weinig of geen financiële ruimte om sociale en vrijetijdsactiviteiten te doen. Dit heeft ongetwijfeld een invloed op het mentaal en emotioneel welbevinden en kan aldus ook een impact hebben op recidive. Welzijn bevorderen kan dus een beschermende factor vormen tegen herval. We kunnen stellen dat het hebben van positieve relaties met een partner, gezin, familie en vrienden de kans op herval beperkt. Het gaat er hierbij niet zozeer om dat het ontbreken van deze relaties een invloed heeft op herval, maar wel dat als ze aanwezig zijn, er een protectieve werking van uitgaat.[22]

20 N. JUNGMANN, A. MENGER, M. ANDERSON en D. STAM, *op. cit.*, 23.

21 N. JUNGMANN, A. MENGER, M. ANDERSON en D. STAM, *op. cit.*, 24.

22 N. JUNGMANN, A. MENGER, M. ANDERSON en D. STAM, *op. cit.*, 24.

Relationele situatie

Casus: justitiabele werd veroordeeld voor een brede waaier van feiten gaande van belaging, vernieling en beschadiging over afpersing, diefstal met braak en woonstschennis tot misbruik van vertrouwen.

Betrokkene werd door het justitiehuis opgevolgd in het kader van beperkte detentie en elektronisch toezicht en wordt uiteindelijk voorwaardelijk vrijgesteld. Hij heeft een complexe schuldenproblematiek gerelateerd aan de gepleegde feiten met onder andere burgerlijke partijen, maar ook huur-telecom- en andere schulden. Wanneer betrokkene een nieuwe vriendin leert kennen, trekt hij onmiddellijk bij haar in. Dit is immers financieel voordeliger dan zelfstandig wonen. De hoge schuldenlast van zowel betrokkene als zijn partner leggen een zware druk op de relatie. Overspel en momenten van verbale én fysieke agressie wisselen elkaar af waarbij politionele tussenkomsten niet uitblijven. De justitieassistent maant betrokkene diverse malen expliciet aan om op zoek te gaan naar een andere woonst. Zijn penibele financiële situatie laat hem evenwel niet toe om een andere woonst te zoeken. Immers, hij dient een huurwaarborg en een eerste maand huur bijeen te sparen alvorens een andere woonst te kunnen huren. Dit is gezien zijn grote schuldenlast niet mogelijk. Wanneer betrokkene op een dag thuis komt, heeft zijn vriendin de woonst leeggehaald. Hij is razend en uit dit ook tijdens het gesprek met de justitieassistent door met een stoel te gooien en hard te schreeuwen. Hij dreigt ermee zijn vriendin 'iets aan te doen' en stelt haar te lijf te zullen gaan met een baseballknuppel. Gezien de explosieve situatie alsook het risicoprofiel en de gepleegde feiten indachtig, besluit het openbaar ministerie uiteindelijk om betrokkene voorlopig aan te houden.

Aangetekende brieven van schuldeisers, contacten met gerechtsdeurwaarders en de beperkte financiële middelen om het huishouden te runnen, leggen heel wat druk op gezinnen. Deze financiële druk kan bijdragen tot relationele stress, waardoor ook de kans op gewelds- en vermogensdelicten mogelijks stijgt.

Middelengebruik

Casus: justitiabele wordt reeds geruime tijd opgevolgd door het justitiehuis in het kader van een voorwaardelijke invrijheidstelling omwille van drugsfeiten.

Hij loopt een quasi vlekkeloos parcours. Hij leeft de hem opgelegde voorwaarden strikt na en werkt ook op een positieve manier mee aan de begeleiding. Betrokkene dient een drugbegeleiding te volgen. Daarnaast werkt hij en betaalt hij stipt zijn schulden af conform de afspraken van het budgetbeheer. Hij kan als het ware omschreven worden als een modelcliënt. Totdat de coronapandemie uitbreekt en de eerste lockdown een feit is. De drugbegeleiding gebeurt telefonisch, ook de begeleiding door het justitiehuis gebeurt op afstand. Betrokkene valt terug op werkloosheid omwille van de lockdown. Op dat moment loopt hij een 'oude bekende uit het drugmilieu' tegen het lijf. Hij wordt verliefd op het meisje en laat zich meeslepen… 'Liefde maakt blind.' Hij hervalt in druggebruik. De zucht naar drugs is dusdanig groot dat hij alles dat hij opgebouwd heeft laat schieten. Hij breekt met zijn ouders bij wie hij inwoonde, hij verliest zijn werk en laat na om de afspraken bij de justitieassistent, het budgetbeheer en de drugsbegeleiding na te komen. Betrokkene verliest zich zodanig in zijn druggebruik en staat niet meer open voor een residentiële opname. Uiteindelijk wordt de voorwaardelijke invrijheidstelling herroepen en belandt hij terug in de gevangenis. Met alle (financiële) gevolgen van dien. Op het moment dat betrokkene een nieuwe kans krijgt om voorwaardelijk vrijgesteld te worden, is zijn schuldenberg groter dan bij zijn eerste vrijlating. Bovenop de oude schuldenberg zijn er nieuwe huurachterstallen, schulden aan telecom- en nutsbedrijven bijgekomen. Het gaat enerzijds om schulden van tijdens zijn detentie, maar ook om schulden van tijdens de periode van herval.

Drugs- en alcoholgebruik kunnen op diverse wijzen bijdragen tot het ontwikkelen van een schuldenproblematiek. Bij justitiabelen met een drugproblematiek is de zucht naar drugs of alcohol vaak groter dan de ratio omtrent de kosten die een verslaving met zich meebrengt. Voor wie over onvoldoende inkomsten beschikt om een verslaving te financieren zijn er grosso modo twee uitwegen. Ofwel kiest men om inkomsten te genereren via criminele weg (diefstal, dealen, enz.), ofwel bouwt men schulden op. Daarenboven veroorzaakt middelengebruik een zekere onverschilligheid tegenover de schuldenproblematiek. Verder zien we dat alcohol- en druggebruik ook een remmende werking hebben op het vinden of behouden van een vaste tewerkstelling.[23]

Toekomstperspectief

Naast de invloed van schulden op de verschillende levensdomeinen ontneemt een schuldenproblematiek mensen hun perspectief naar de toekomst toe. En voor wie niets meer te verliezen heeft, staat de deur naar recidive wagenwijd open.

Conclusie

Wanneer we het verband tussen financiële problemen en delinquent gedrag onder de loep nemen aan de hand van de hierboven beschreven levensgebieden (waarmee justitieassistenten in hun begeleiding aan de slag gaan), dan leiden we hieruit af dat er geen rechtstreeks causaal verband is tussen de schuldenproblematiek en recidive. Schulden kunnen zowel oorzaak als gevolg zijn van delinquent gedrag. Ook de literatuur laat zich nauwelijks uit over causale verbanden tussen schulden en recidive. Wel zijn

23 N. JUNGMANN, A. MENGER, M. ANDERSON en D. STAM, *op. cit.*, 24.

er aanwijzingen voor zo'n verband of aannemelijke indirecte verbanden.[24]

Besluit

We kunnen stellen dat de schuldenlast de justitiële begeleiding bemoeilijkt alsook interfereert met de re-integratie-inspanningen van de justitiabelen. Bij wijze van conclusie herhalen we nog eens de belangrijkste aspecten van schuldenproblematiek bij justitiabelen vanuit onze blik als justitieassistent. We trachten ten slotte ook creatief na te denken in de zoektocht naar eventuele oplossingen.

Kijken met verschillende brillen

Wanneer we vanuit het perspectief van een justitieassistent daderbegeleiding inzoomen op de financiële gevolgen van criminaliteit en bestraffing, zijn we genoodzaakt om met diverse 'brillen' te kijken. Er is het standpunt van de slachtoffers voor wie de vergoeding van de geleden schade een belangrijk thema vormt en dit niet enkel vanuit financiële overwegingen. Erkenning van het slachtofferschap is immers nauw verweven met het financiële aspect. Daarnaast zijn er de andere schuldeisers zoals de overheid waarbij we vaststellen dat deze zich soms moreel ten onrechte positioneert als prioritaire schuldeiser door een assertief inningsbeleid te voeren ten nadele van de eigenlijke slachtoffers. Immers, na de invordering door de overheid via gerechtsdeurwaarders, rest er de justitiabele vaak geen financiële ruimte meer om daarnaast ook de slachtoffers of andere schuldeisers te vergoeden.

Tegelijkertijd trachten justitieassistenten de daders te ondersteunen bij hun verdere re-integratie. Maar re-integratie voor justitiabelen met een complexe schuldenproblematiek vormt geen evidente opgave. Enerzijds omdat de torenhoge schulden een hypotheek leggen op de verschillende levensgebieden zoals huisvestiging, tewerkstelling, relationele situatie en middelengebruik. Anderzijds zijn er volgens de literatuur aanwijzingen dat er een onrechtstreeks verband bestaat tussen het hebben van schulden en de kans op recidive.

Aard van de schuldeisers

Vanuit het perspectief van een justitieassistent daderbegeleiding kunnen we drie grote schuldeisers uitfilteren die ertoe bijdragen dat de kans stijgt dat justitiabelen in een financieel uitzichtloze situatie belanden: DAVO, ontvangkantoren 'penale boeten' en schadevergoedingen aan de burgerlijke partij (in geval van ernstige delicten met hoge schadevergoedingen).

Complexe schuldenproblematiek en gespecialiseerde hulpverlening

De schuldenproblematiek van justitiabelen is veelal breder dan enkel justitiële schulden. Hierdoor slagen justitiabelen er amper in om het kluwen van gemaakte schulden te ontwarren.

Ook voor justitieassistenten is het haast een onmogelijke opdracht om zonder gespecialiseerde hulp aan de zijlijn een correct zicht te krijgen op de schuldenproblematiek. Justitieassistenten botsen hierbij op 'hun eigen grenzen en kunnen' omwille van hun eerder 'sociale scholing', maar ook het inroepen van gespecialiseerde hulpverlening biedt niet steeds een uitweg, enerzijds omwille van de vaak lange wachtlijsten, maar anderzijds vormt de beperkte motivatie en hulpvraag van justitiabelen ook vaak een hinderpaal om terecht te kunnen bij de gespecialiseerde hulpverlening.

De vraag ligt dan ook voor hoe aan deze hiaten kan tegemoetgekomen worden. Dienen justitieassistenten extra geschoold te worden om justitiabelen met een complexe schuldenproblematiek verder op weg te helpen? Of dient er ingezet te worden op het wegwerken van wachtlijsten binnen de gespecialiseerde hulpverlening? Of moeten beide pistes in combinatie met elkaar verkend worden? Tegelijkertijd botsen we hier ook op de vraag naar rolafbakening in het werk van de justitieassistent. In hoeverre vormt de opvolging van de financiële situatie (inclusief de afbetaling van de burgerlijke partijen) van justitiabelen een taak van de justitieassistent? Iedereen is het erover eens dat – indien opgenomen in de voorwaarden – dit wel degelijk tot het takenpakket van de justitieassistent behoort. De discussie situeert zich veeleer op het vlak hoever deze verantwoordelijkheid dan wel reikt en welke rol raadsmannen en hulpverlening hierin kunnen opnemen. De praktische en financiële hinderpalen zorgen er evenwel voor dat dat slachtoffers en schuldeisers, maar ook daders zelf mogelijks in de kou blijven staan.

Verjaring van de burgerlijke partij

In het licht van deze bijdrage lijkt het ons onontbeerlijk om aan te stippen dat veroordelingen tot het betalen van een burgerlijke partij verjaren na 10 jaar indien de verjaringstermijn niet gestuit wordt. Zowel professionelen (advocaten, magistraten, justitieassistenten, enz.), als daders en slachtoffers zijn onvoldoende op de hoogte van deze regelgeving. Het lijkt een bijna onwezenlijke gedachte dat slachtoffers/nabestaanden van ernstige misdrijven door onwetendheid of (financieel) onvermogen een schadevergoeding mislopen.

We stellen ons dan ook de vraag of we richting de politiek moeten kijken voor een aanpassing van deze regelgeving. Of aanvaarden we 10 jaar als een redelijke termijn voor het verjaren van de veroordeling van een schadevergoeding?

24 N. JUNGMANN, A. MENGER, M. ANDERSON en D. STAM, *op. cit.*, 24.

Out of the box: ideale wereld met bovenlokale instantie voor schuldenafhandeling

In de ideale wereld dromen wij als justitieassistent van een bovenlokale instantie waarbij zowel daders, slachtoffers als professionelen (justitieassistenten?) terechtkunnen wanneer ze geconfronteerd worden met een complexe schuldenproblematiek. Deze dienst zou bijvoorbeeld justitieassistenten kunnen ondersteunen in hun zoektocht naar de contactgegevens van burgerlijke partijen wanneer de dader veroordeeld werd tot het betalen van een schadevergoeding. Ook zou deze dienst gespecialiseerd financieel advies kunnen bieden wanneer het gaat om daders of slachtoffers die omwille van hun beperkte financiële mogelijkheden of schuldenlast geen beroep kunnen doen op een raadsman voor bijvoorbeeld de schadeberekening of -afhandeling.

Een dergelijke dienst zou ook kunnen ingezet worden om te oordelen of een terugvordering door het Schadefonds aangewezen is. Zoals hoger gemeld zou het immers een piste kunnen zijn om – vanuit herstelgericht perspectief – geval per geval te bekijken en niet alleen rekening te houden met de solvabiliteit van de dader, maar ook met de inspanningen die hij levert om zich terug te integreren in de maatschappij. Hierbij zou ook een samenwerking kunnen opgezet worden met initiatieven zoals het 'Herstelfonds'[25] van Moderator waarbij justitiabelen reeds tijdens hun detentie door middel van vrijwilligerswerk een forfaitair bedrag bijeen sparen ten gunste van het slachtoffer. Het lijkt misschien controversieel maar zo'n bovenlokale instantie zou bijvoorbeeld kunnen oordelen of adviseren om niet (of slechts gedeeltelijk) over te gaan tot terugvordering door het Schadefonds.

In afwachting van de ideale wereld moeten we misschien op zoek gaan naar kleinschalige oplossingen. Zo kan de sensibilisering van de juridische wereld voor deze problematiek een eerste stap vormen. Advocaten kennen hun cliënt en beschikken tevens over de expertise om op te treden in dergelijke dossiers. Een andere piste zou het verplichten van rechtsbijstandsverzekering kunnen zijn. In dat geval zouden zowel dader als slachtoffer kosteloos beroep kunnen doen op een raadsman voor het afhandelen van de schulden.

25 Het Herstelfonds is een initiatief van Moderator vzw dat gedetineerden de mogelijkheid biedt om tijdens hun detentie vrijwilligerswerk te doen. De gedetineerde 'verdient' in ruil voor zijn vrijwilligerswerk een forfaitair bedrag – afkomstig uit een fonds – dat overgemaakt wordt aan het slachtoffer. Communicatie staat hierbij centraal: indien een tussenkomst van het Herstelfonds een meerwaarde kan bieden in het kader van een dader-slachtofferbemiddeling, kan een aanvraag gedaan worden.